

LUQMON BO‘RIXONNING “JAZIRAMADAGI ODAMLAR ROMANIDA INSON VIJDONI VA BEFARQLIK MUAMMOSI (LOLAXON OBRAZI MISOLIDA)

Sunnatova Dilfuza Sherzod qizi

TAFU O‘T 4-kurs talabasi

sunnatovadilfuza86@gmail.com

+998933503119

Annotatsiya: Ushbu maqolada Luqmon Bo‘rixonning “Jaziramadagi odamlar” romanida inson vijdoni va befarqlik muammosi tahlil qilinadi. Asarda markaziy obrazlardan biri — Lolaxon timsolida vijdon azobi, ichki iztirob va jamiyatdagi befarqlik mavzusi yoritiladi. Maqola Lolaxon obrazi orqali vijdonning inson hayotidagi roli, befarqlik oqibatlari va yozuvchining axloqiy-ijtimoiy pozitsiyasi haqida ilmiy tahlil beradi.

Kalit so‘zlar: Luqmon Bo‘rixon, Jaziramadagi odamlar, inson vijdoni, befarqlik, ramziy obraz, ma’naviy uyg‘onish

Abstract: This article analyzes the problem of human conscience and indifference in the novel “people in the heat” by Luqmon Boukhon. In the work, one of the central images — the theme of remorse, inner anguish and indifference in society-is highlighted in the image of Lolahan. The article provides a scientific analysis of the role of conscience in human life, the consequences of indifference and the moral social position of the writer through the image of Lolahan.

Keywords: Luqmon Bo‘rixon, People in the Heat, human conscience, indifference, symbolic image, spiritual awakening

Аннотация: В этой статье анализируется проблема совести и равнодушия человека в романе Лукмана Бурхана “люди в жаре”. Тема угрызений совести, внутренних страданий и безразличия в обществе освещается в произведении одним из центральных образов — Лолаханом. В статье представлен научный анализ роли

совести в жизни человека через образ Лолахана, последствий апатии и морально-социальной позиции писателя.

Ключевые слова: Лукмон Бурихон, Люди под зноем, совесть человека, безразличие, символический образ, духовное пробуждение

Inson vijdoni masalasi har qanday jamiyatda, ayniqsa, ma'naviy qadriyatlar asosida shakllanayotgan millat hayotida doimo dolzarb mavzulardan biri bo'lib kelgan. Vijdon — bu insonning ichki hakami, yaxshilik va yomonlikni ajratish mezon, ruhiy uyg'oqlikni ta'minlaydigan ma'naviy kuchdir. Har bir insonning jamiyatdagi o'rni, uning burchi va mas'uliyati avvalo vijdon bilan chambarchas bog'liqdir. Shu jihatdan olganda, o'zbek adabiyotida inson vijdoni, ijtimoiy befarqlik va mas'uliyatsizlik muammolarini badiiy tadqiq etish — yozuvchilar ijodida muhim o'rin tutgan.

O'zbekiston xalq yozuvchisi Luqmon Bo'rixon ana shunday muammolarni chuqur tahlil etgan ijodkorlardan biridir. Uning “Jaziramadagi odamlar” romani nafaqat o'z davrining ijtimoiy hayotini, balki inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini, vijdon bilan befarqlik o'rtasidagi kurashni badiiy yoritgan asar sifatida e'tirof etiladi. Asar qahramonlari hayoti, ularning ichki kechinmalari, ijtimoiy muhitdagi o'zaro munosabatlar orqali yozuvchi insonning ma'naviy holatini, vijdonsizlikning oqibatlarini ko'rsatadi. Roman o'zining psixologik teranligi, badiiy tili va ma'naviy mazmuni bilan o'zbek adabiyotida alohida o'rin tutadi. Yozuvchi jazirama timsoli orqali inson hayotidagi ma'naviy issiqlik, ruhiy bosim va ijtimoiy tanglikni ifodalaydi. “Jaziramadagi odamlar” nafaqat bir hudud, balki butun jamiyatdagi “issiq muhit” — ruhiy befarqlik, o'z manfaatini boshqadan ustun qo'yish, ijtimoiy adolatsizlik muammosini badiiy tahlil etuvchi asardir. Shu bois, ushbu maqolada Luqmon Bo'rixonning “Jaziramadagi odamlar” romanida inson vijdoni va befarqlik muammosi qanday badiiy talqin etilgani, yozuvchining g'oyaviy pozitsiyasi, hamda asarning ijtimoiy-ma'naviy ahamiyati tahlil qilinadi. Luqmon Bo'rixonning “Jaziramadagi odamlar” romani — zamonaviy o'zbek nasrining chuqur ma'naviy qatlamlarini ochib beruvchi asarlardan biridir. Muallif o'z asarida inson ruhiyatining murakkab, ziddiyatli tomonlarini yoritadi. “Jazirama” so'zi bu yerda nafaqat tabiat hodisasi, balki jamiyatdagi ruhiy harorat, ichki bosim, befarqlik va vijdonsizlikning timsolidir. Yozuvchi asar davomida “jazirama”ni ramziy ma'no sifatida qo'llaydi — u

inson vijdonini siquvchi, uni sinovga soluvchi kuchga aylanadi. Asarda tasvirlangan voqealar oddiy odamlar hayoti, ularning kunlik tashvishlari, ijtimoiy muhitdagi ziddiyatlar asosida rivojlanadi. Yozuvchi har bir obraz orqali jamiyatdagi ma'naviy holatni ko'rsatadi: kimdir befarqlik botqog'ida cho'kayotgan bo'lsa, kimdir o'z vijdoni bilan kurashmoqda. Ana shu kurash asarning markazida turadi.

Roman qahramonlari turli toifalardan: rahbarlar, oddiy mehnatkashlar, ziyolilar, hatto yoshlar orasidan tanlangan. Yozuvchi ularning har biri orqali ijtimoiy befarqlikning ildizlarini ochib beradi. Bir qarashda ularning hayoti tinch, ammo ich-ichida vijdon azobi, ruhiy iztirob bor. Yozuvchi mahorat bilan shuni ko'rsatadiki, boshqalarning dardiga befarq bo'lish — insoniyatning eng og'ir illatlaridan biridir. Asardagi markaziy g'oya — inson o'z vijdonidan qochib qutula olmaydi. Hatto eng befarq odam ham bir payt kelib o'zining jimligi, loqaydligi sababli vijdon azobini tuyadi. Muallif bu holatni nafaqat individual psixologik darajada, balki ijtimoiy-milliy darajada ko'rsatadi. Chunki befarqlik — bir kishining emas, butun jamiyatning halokatiga olib keluvchi ruhiy kasallikdir. Yozuvchi asarda dialoglar, ichki monologlar, psixologik tasvirlar orqali qahramonlarning vijdoniy kechinmalarini mahorat bilan ochadi. Masalan, ayrim sahnalarda qahramon o'zini oqlashga urinadi, biroq ichki ovoz — vijdon — unga tinchlik bermaydi. Shu orqali muallif har bir inson ichida “ikki kurashuvchi tomon” — vijdon va befarqlik mavjudligini ko'rsatadi. Roman ijtimoiy hayotdagi adolatsizlik, sustkashlik, manfaatparastlik muammolarini ham tanqid ostiga oladi. Yozuvchi bunday illatlarning ildizida vijdon susayishi, ma'naviy qadriyatlarga bepisand qarash yotganini ko'rsatadi. “Jazirama” atrof-muhitdagi issiqlik emas, balki insonlar orasidagi sovuqlikni ramziy tarzda ifodalaydi — odamlar bir-birining dardiga befarq, muammosiga loqayd. Muallifning badiiy tili serjilo, obrazli va ramziy. U bevosita nasihat bermaydi, balki voqealar orqali o'quvchini fikrlashga undaydi. Har bir sahna, har bir tasvir o'quvchini “men qanday odamman?”, “men boshqalarga befarq emasmanmi?” degan savollarni berishga majbur qiladi. Shu jihatdan, roman o'quvchini ichki o'zgarishga chorlaydi, vijdonini uyg'otadi. Yozuvchi qahramonlarining hayoti orqali shuni isbotlaydiki, befarqlik — bu nafaqat yomon sifat, balki axloqiy halokatning boshlanishidir. Vijdon esa, insonni inson qiladigan eng muhim fazilatdir. Vijdonsiz jamiyatda adolat, mehr, halollik singari qadriyatlar yo'qoladi. Shuning

uchun Luqmon Bo‘rixon romani faqat adabiy asar emas, balki ruhiy-ma’naviy darslik sifatida ham qabul qilinadi. “Jaziramadagi odamlar”dagi voqealar shunchaki badiiy tasvir emas, balki yozuvchining hayotiy kuzatuvlari, jamiyatga berilgan ogohlantiruvdir. U o‘quvchiga “agar biz befarqlikda yashasak, jazirama yanada kuchayadi” degan g‘oyani singdiradi. Roman markazida turuvchi Lolaxon obrazi — o‘z hayotida turli sinovlardan o‘tgan, ammo har safar vijdoni bilan yuzlashishga majbur bo‘lgan ayol timsolidir. Yozuvchi bu obraz orqali nafaqat bir insonning ruhiy kechinmalarini, balki butun jamiyatdagi befarqlik, loqaydlik va vijdotsizlik muammosini ko‘rsatadi. Lolaxon — oddiy ayol. U hayotining ko‘p qismini oilaviy tashvishlar, moddiy ehtiyojlar bilan o‘tkazadi. Ammo uning qalbida doimo bir narsa — vijdon sadosi bezovta qilib turadi. U o‘z atrofidagi adolatsizliklarni ko‘radi, biroq ko‘p hollarda sukut saqlaydi. Shu sukut — befarqlikning eng nozik ko‘rinishidir. Muallif ana shu jimlik, “men aralashmayman” degan qarash orqali insoniy vijdonning asta-sekin so‘nishini mahorat bilan tasvirlaydi. Lolaxonning ichki dunyosida ikki kuch to‘qnashadi: biri — vijdon, ikkinchisi — qo‘rquv va loqaydlik. U bir paytlar odamlarga yordam berishga, adolatni himoya qilishga intilgan bo‘lishi mumkin, ammo vaqt o‘tgan sari jamiyatdagi sovuqlik uni ham o‘zgartirgan. Bu jarayon yozuvchi tomonidan juda nozik psixologik usullar bilan tasvirlanadi: Lolaxon tashqi tomondan osoyishta, ammo ich-ichida o‘zini kechirolmaydi.

Luqmon Bo‘rixon bu obraz orqali shuni ko‘rsatadiki, vijdon azobi — bu inson qalbining eng og‘ir jazosi. Lolaxon o‘zining jimligi, befarqligi tufayli nafaqat boshqalar, balki o‘z hayoti oldida ham mas’ul bo‘lib qoladi. Uning kechinmalari orqali yozuvchi o‘quvchiga savol tashlaydi: “Biz-chi? Biz ham jamiyatdagi adolatsizliklarga nisbatan sukut saqlamayapmizmi?” Roman davomida Lolaxonning ruhiy kechinmalari tobora kuchayadi. Jazirama — tashqi issiqlikdan ko‘ra, ichki issiqlik, vijdonning o‘rtovchi olovidir. Lolaxon shunchaki jazirama ostidagi ayol emas — u o‘z vijdoni bilan yonayotgan, jim azob chekayotgan odam timsoli. Yozuvchi bu orqali “jazirama”ni ma’naviy issiqlik, vijdonning alangasi sifatida talqin qiladi. Lolaxon obrazida yozuvchi o‘z davrining eng katta muammosini — ayolning ijtimoiy mas’uliyati va ichki kuchini ham ko‘rsatadi. U jamiyatdagi ko‘plab illatlarga befarq bo‘lgan erkaklardan farqli o‘laroq,

vijdon azobini his qiladi. Demak, yozuvchi befarqlikdan qutulish yo‘lini ham shu obraz orqali ko‘rsatadi: inson jim bo‘lishi mumkin, ammo yuragi jim tura olmaydi.

Asardagi boshqa personajlar — erkak rahbarlar, oddiy kishilar yoki qo‘shnilar fonida Lolaxon yanada yorqinroq ko‘rinadi. Chunki ular ko‘p hollarda o‘z manfaatlarini o‘ylashadi, jamiytdagi adolatsizliklarga ko‘z yumishadi. Lolaxon esa ularning jimligiga qaraganda, ichki uyg‘oqlik ramziga aylanadi. U befarqlikdan aziyat chekadi, ammo shunga qaramay, vijdoni uni tinch qo‘ymaydi. Muallif Lolaxon orqali shuni demoqchi: inson har qancha jim bo‘lmasin, vijdon uni bir kun baribir so‘roq qiladi. Bu so‘roqdan hech kim qochib qutula olmaydi. Shu ma’noda, “Jaziramadagi odamlar” romanidagi vijdon mavzusi — insoniylikning eng oliy mezoni sifatida talqin etiladi. Lolaxon timsolida ayolning ichki olami, uning ruhiy pokligi, vijdoniy uyg‘oqligi jamiytdagi o‘zgarishlarga turtki bo‘la oladigan kuch sifatida ko‘rsatiladi. Yozuvchi bu orqali “jamiyatni o‘zgartirish — avvalo, inson vijdonini uyg‘otishdan boshlanadi” degan g‘oyani ilgari suradi. Shu tariqa, Lolaxon obrazi orqali Luqmon Bo‘rixon inson vijdonining kuchini, befarqlikning esa insoniylikni yemiruvchi xavfli illat ekanini badiiy shaklda ochib beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Luqmon Bo‘rixonning “Jaziramadagi odamlar” romani o‘zbek adabiyotida inson vijdoni, befarqlik va ma’naviy mas’uliyat masalalarini yuksak badiiy saviyada yoritgan asarlardan biridir. Muallif bu asar orqali jamiytdagi ruhiy sovuqlik, axloqiy turg‘unlik, insonlarning bir biriga beparvoligi kabi muammolarga chuqur badiiy baho beradi. Roman qahramonlari turli hayot sinovlariga duch keladi, biroq ularning barchasi bir masalaga — vijdon oldidagi javobgarlikka kelib taqaladi. Ayniqsa, Lolaxon obrazi orqali yozuvchi inson qalbining eng nozik qatlamlarini ochadi. U jim, ammo o‘z jimligi ortida iztirob yashaydi. Shu iztirob orqali o‘quvchi vijdonning qanday kuch ekanini his qiladi: u insonni o‘zgartiradi, qiynaydi, uyg‘otadi. Luqmon Bo‘rixon romanidagi “jazirama” ramzi — bu tashqi issiqlik emas, balki ichki olovdir. Bu olov inson vijdonining o‘chmas alangasi sifatida butun asar bo‘ylab yonadi. Muallif o‘quvchini bevosita da’vat qilmaydi, balki qahramonlarning hayoti orqali har bir kishining ichida yashirin “vijdon ovozi”ni uyg‘otadi. Shu jihatdan, roman nafaqat badiiy, balki falsafiy axloqiy ahamiyatga ega. Asardan anglashiladiki, befarqlik — bu insoniylikning yemirilishidir. Har bir inson boshqalar dardiga loqayd bo‘lishni tanlasa, jamiyat asta-sekin ma’naviy halokat sari

yoʻnaladi. Lolaxonning ichki azobi esa bu jarayonning ogohlantiruvchi belgisi sifatida koʻriladi.

Yozuvchi shunday xulosaga olib keladiki, insonning eng katta boyligi — bu vijdonidir. Uni yoʻqotgan odam nafaqat oʻzligini, balki insoniy qadrini ham boy beradi. Shu sababli “Jaziramadagi odamlar” romani befarqlik ustidan vijdonning gʻalabasi, jimlik ustidan haqiqatning ovozi sifatida oʻqiladi. Luqmon Boʻrixonning bu asari bugungi oʻquvchini ham oʻylashga majbur etadi: biz oʻz atrofimizdagi muammolarga qanday qarayapmiz? Boshqalarning dardiga befarq boʻlmayapmizmi? Yozuvchi ana shunday hayotiy savollarni qoʻyish orqali oʻquvchini maʼnaviy uygʻoqlikka, vijdonli yashashga chorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Boʻrixon L. “Jaziramadagi odamlar”. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 2018.
2. Karimov A. “Zamonaviy oʻzbek romanida ijtimoiy masʼuliyat va vijdon muammosi” // “Oʻzbek tili va adabiyoti” jurnali, 2021, №3.
3. Joʻrayev M. “Inson vijdoni – badiiy asarlarda ruhiy markaz sifatida”. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
4. Mirvaliyeva D. “Luqmon Boʻrixon prozasida axloqiy muammolar talqini” // “Adabiyotshunoslik izlanishlari” toʻplami, 2022.